لە مێەتی مێژوودا کتێبێك بۆ ڕەخنەکردنی کۆمەڵگە.. سەدیق سەعید ڕواندزی

بێگومان هیچ کۆمەڵگەیەکی مرۆڤایەتی نییە، لە سەرەتای دروست بوون و سەرهەڵدانییەوە، وەك کۆمەڵگەیەکی پێشکەوتوو ژیاریی و برۆفێکت،دروست ببێت.تەنانەت مرۆڤایەتی لە کۆمۆنەی سەرەتاییەوە تا کو سەرمایەداری، بەچەندین قۆناغی ژیاری و زانستیی تێپەڕیوە، تا بە دنیای ئەمڕۆمان کە بە دنیای گلۆبالیزم و تەکنەلۆژیا و مۆدێرنەبوونی ژیان دەناسرێت دەگات. بۆیە سرووشتی دینامیکییانەی ژیانە، کە گۆڕانکاریی و پێشکەوتن و داهێنانە ژیاریی و زانستییەکان، دەبنە بەشێك لە کۆمەڵگە. بەڵام ئەوەی لێرەدا گرنگە ئەوەیە، کە هەموو ئەو ژیارییبوونەی کۆمەلگە، دەرەنجامی چ دیدگایەك و کامە تێڕوانینە؟ ئایا ڕوانینی نا ئەقڵانی و سۆزدارییانە، دەتوانێت کۆمەڵگە بەرە و کرانەوە و پێشکەوتن بەرێت؟ئایا لە نەبوونی دیدگایەکی ئەقڵانیدا، دەکرێ بڵێین کۆمەڵگە دەتوانێت پێش بکەوێت و لە دۆگمابوون و نەریت پارێزیی و سوونەتی دەربچێت؟ بۆیە هەموو پێشکەوتنێك لە هەر ڕووێکی ژیانەوە بێت، بزوێنەرێکی لە پشتە، کە ئەویش دیدی ئەقڵانی و خوێندنەوەی مەعریفی و ڕەخنەییانەی بوون و ژیانە بە ئاراستەی جیاواز، بە ئامانجی ڕیفۆرمکردن و ڕەخنە کردنی هەموو ئەو تێڕوانین و دید و ئەقڵە دۆگما و ناڕۆشنانەی کە بەربەستن لە بەردەم پێشکەوتنی کۆمەڵگەدا.

مرۆڤایەتی، کە زۆرجار ئەوروپا بە نموونەی پێشکەوتن و ژیارییبوونی ژیان دەناسێنێت، سەردەمانێك سەری گالیلێیان دەبڕی، سوقراتیان ژەهر خوارد کرد، وەلێ بە ڕێنسانس و شۆڕشی پیشەسازیی و ڕۆشنگەریی و جیاکردنەوەی ئاین لە کۆمەڵگە و لە سەرووی هەموو ئەمانەشەوە، بە بوونی دیدێکی ڕەخنەییانەی ئەقڵگەرا، توانیان پێشبکەون و ئێستا وەك نموونەیەك لە دابڕانی سیاسی و فەرهەنگی و زانستی و ژیاری، لە گەڵ ڕۆژهەڵات دەناسرێت. لە کاتێکدا میراتی فەرهەنگییانەی ڕۆژهەلات،لە ڕووی مێژوویی و بنەمای فیکرییەوە،لە مێژووی فەرهەنگی ئەوروپا دەوڵەمەندترە. تەنانەت خانی چوارد سەد ساڵ لەمەوبەر و دوو سەد ساڵ پێش ئەوروپییەکان،باسی بنەمای نەتەوەیی و دیدگای ڕەخنەیی دەکات. وەلێ ئێستا ئێمە لەو پەڕی دواکەوتوویی و پەراوێزی ئەو وڵاتانە داینە. بێگومان ئەمەش هەمووی دەرەنجامی نەبوونی

دیدگایەکی ئەقڵییە.لەو سۆنگەیەوە کتێبی (لە مۆڵەتی مێژوودا) یەکێکە لەو کتێبانەی کە لە پەراوێزی نەبوونی ئەو دیدە ئەقڵگەرایییە لە کۆمەڵگەی کوردیدا، ڕەخنەی تاك و کۆمەڵگە دەکات و دەرەنجام و لێکەوتە نەرێنییەکانی بە سەر کۆی کایەکانی ژیان باس دەکات.ئەم کتێبە،لە کۆمەڵە وتارێکی جیاواز پێکهاتووە،کە خوێندنەوەیەکە بۆ دیاردە و خاسیەتە کۆمەڵایەتی و پەروەردەیی و سایکۆلۆژییەکانی تاك و کۆمەڵگە لە هەرێمی کوردستاندا.

نووسەری کتێبەکە، وەك سۆسیۆلۆژستێك و بە دیدگایەکی ڕەخنەییانەی ئەقڵییەوە، ڕەخنە لەو نەریت و نۆرم و شێوە ژیانەی ئێمە دەگرێت، کەلە چوارچێوەی ئەو ڕووبەرە کۆمەڵایەتییە دایە، کە پێی دەگوترێت کۆمەڵگەی کوردی. واتا پەیوەندی مرۆڤی کورد بە گشتی و بەو ژینگە و دوروبەرەی تیایدا دەژیت و تەنانەت کەسایەتییانەی خۆشی، لە پەراوێزی هەڵسەنگاندن و خوێندنەوەی ئەو پەیوەندییانە دەر دەخات. یەکێك لە دیارترین ئەو بابەتانەی لەم کتێبەداو لە کۆی وتارەکان نووسەر بە وردی لە سەری دەوەستێت و شرۆڤەی دەکات(غیابی ئەقڵییە) لای تاکەکان. بێگومان ئەمە بەو مانایە نییە، کە مرۆڤەکان هۆش و تێگەیشتنییان بە فۆڕمە مەللییەکە نەبێت. بەڵکو بەومانایەی نەبوونی هیچ دیدێکی ئەقڵگەرایانەیە، بۆ خوێندنەوەی ژیان و دەوروبەرو ڕامان و تێهزرین.
بە بڕوای نووسەر، تاکەکانی کۆمەڵگەی ئێمە بەگشتی، هێندەی خەمی (سك و بەرسکیانە) وەك ئەوەی نووسەر نووسیویەتی، هێندە عەوداڵی مەعریفە و زانین و تێگەیشتنی ئەقڵی و فیکرییانە نین بۆ بوون و ژیان. لە هەر شوێنێکیش جلەوی مرۆڤ لە بری ئەقڵ کەوتە دەست سۆز، ئیدی بزوێنەری ژیانی تاکەکان بێگومان ئەقڵ نییە، بەڵکو جۆرێکە لە خرۆشانی کاتی و هوتافی و سۆزاوی. لەو ڕوانگەیەوە، نووسەر باس لە چەمکی (بەهاری عەرەبی) دەکات و ئەو هۆکارانە دەخاتە ڕوو، کە بۆچی نەبوونە زامنی سەرکەوتنی ئەو شۆڕشانە و لە بری گۆڕانکاریی ڕیشەیی، هەمان شانۆی سیاسی پێشوو بەردەوامی هەیە. نووسەر نەبوونی ئەم گۆڕانکارییانە دەبەستێتەوە بە نەبوونی، دیدگایەکی ئەقڵانی بۆشۆڕش وگۆڕانکاریی. چونکە بەهاری عەرەبی، تەنها خرۆشانێکی جەماوەریی مەللییانە و هەڕەمەکییانەی کاتی بوو، هەر گۆڕانکارییەکیش بەرمەبنای ئەقڵ نەبێت، ئەوا ناتوانێت هیچ واقیعێکی تازە لە ژیانی کۆمەڵگە بێنێتە ئاراوە. چونکە لە بنەڕەتدا ئەوەی دەگۆڕدرێت کەتوارە سیاسییەکەیە نەك دیدگاو پاشخانە هزرییەکە. هەڵبەتە ئەمە بۆ عێراقیش هەر ڕاستە.لێرەوەش دەبینین کە دوای دە ساڵ لە ڕاپەڕین و بەهاری عەرەبی، دۆخی ئەو

وڵاتانەی ڕاپەڕینیان تیادا کرا نەك هیچ گۆڕانکاریەکی بە سەردا نەهات، بگرە خێزگە بە سەردەمی پێشووش دەخوازن.

باسێکی دیکەی نێو ئەو کتێبە، لە بارەی دیاردەی کۆچکردنە لە کۆمەڵگەی ئێمەدا. هەڵبەتە کۆچ بەشێك بووە لە سرووشتی کۆمەڵایەتییانەی تاکی کورد کە ئەمەش ڕەنگدانەوەی ئەو بارودۆخە کۆمەڵایەتی و سیاسی و نەتەوەییە بووە، کە بە درێژایی مێژوو کورد تیایدا ژیاوە. لەو سۆنگەیەوە، لێشاوی کۆچکردن بۆ دەرەوە تاکو ئێستاش بەردەوامە. پرسیار لێرەدا ئەوەیە، ئەو کۆچکردنە چی لە ژیانی ئەوان گۆڕیوە؟ تاکی کورد کە دەچێتە هەندەران، بە گشتی چ گۆڕانکارییەکی بە سەر هزرو دنیابینی دادێت؟ بە بڕوای نووسەر، تاکی کورد تەنها جوگرافییا جێدەهێڵێت نەك کولتوور و هزر و دنیابینی ڕۆژهەڵاتیانەی خۆی. بەرکەوتنی ئەو بە خۆرئاوا، بەرکەوتنێکی باسیڤە و ناتوانێت، لە پەراوێزی ئەو هەموو داهێنانە زانستی و ژیارییانە، پێشکەوتن و گۆڕانکارییە مێژوویەکانی خۆرئاوا سوود ببینێت و دواجاریش ببێتە کارەکتەرێکی ئەکتیڤ و خەرمانەیەکی گەورەی ڕۆشنبیریی و زانستی و فەرهەنگی بونیاد بنێت و دواتریش ڕێنوێنی تاکەکانی کۆمەڵگەی خۆی پێ بکات. بۆیە دەبینین لاوازترین و بێ هێزترین لۆبی جیهانی، لۆبی کوردییە لە سەر ئاستی دنیادا، وێڕای هەبوونی ئەو هەموو نوێنەرایەتی و پەیوەندییە دبلۆماسیەی حکومەتیش لەگەڵ وڵاتان هەیەتی. لە کاتێکدا دەکرێ ئەو کۆچکردنە بە دیوێکی ئەرێنی و لە پێناو یەکخستنی توانا و داهێنانە ئەقڵی و زانستی و ژیارییەکانی تاکی کورد، بە ئامانجی خزمەتکردنی نەتەوەکەی خۆیان سوودی لێ ببینرابایە، بەڵام بە پێچەوانەوەیە. باسێکی دیکەی نێو ئەو کتێبە، کە نووسەربە (ئایدزی کولتووری) ناوی دەبات، لە بارەی کولتووری کورد بەگشتی و ماکەکانی نامۆبوونی تاکی کوردە بەو کولتوور و فەرهەنگەی خۆی.

هەمیشە لە ڕابردوودا، نەیارانی کورد هەوڵیانداوە، ڕوحیەتێك لە ناخی مرۆڤی کورد دروست بکەن، کە کولتوورو فەرهەنگی خۆی بەلاوە گرنگ نەبێت و لە پەراوێزی فەرهەنگ و سەرخانی کۆمەڵایەتی نەتەوەکانی تردابێت.ئەمەش بە ڕوونی ڕەنگدانەوەی لە سەر ژیانی تایبەتی و کەسی مرۆڤی کورد هەبووە. بە گشتی کتێبەکە چەند بابەتێکی دیکەی گرنگیشی تێدایە. بەرلە کۆتایی دەمەوێ ئاماژە بەوە بدەم کە زمانی نووسینی ئەو کتێبە، زمانێکی کۆمەڵایەتییانەی سادە و ساکارە. تەنانەت خوێنەر بەرچەند دەستەواژەیەکی میللی دەکەوێت وەك:(سك و بەرسك، لەوەڕاندن، گاڕان، بارگە و بالیف) دیارە لێرەدا

نووسەر مەبەستی بووە بە هەمان ئەو زمانەی تاکەکان خۆیان بیاندوێنێت. ئەمەش لە پێناو ڕوونکردنەوە و تێگەیشتنی زیاتر، یاخود بە شێوەیەك کە بگونجێت لە گەڵ هەڵسەنگاندنی میللییانە و کۆمەڵایەتییانەی کۆمەڵگەی کوردی. چونکە زۆر گرنگە بە هەمان زمانی هزری ئەو کۆمەڵگەیە، خوێندنەوەی کۆمەڵایەتی و دەروونی بۆ تاکەکان بکرێت. ڕەهەندییەکان کە نەیانتوانی هیچ گۆڕانکارییەك لە کۆمەلگەی کوردی بێننە ئاراوە، لە ڕاستیدا زمانی دواندنی ئەو کۆمەلگەیەیان نەدەزانی و بە زمانی فەیلەسوفانی ئەوروپا دەدوان، کە ئەمەش کەلێنێکی گەورەیە لە نێوان تاکی سادەی کورد و زمانی هزر و خوێندنەوەی ئەو کۆمەلگەیە. بۆیە خوێندنەوەی کتێبەکە، کۆمەکی خوێنەر دەکات لە بارەی زۆر پرس و بابەتەوە کە گرنگە بیخوێننەوە و بیزانن.

- ناوی کتێب: لە مۆڵەتی مێژوودا، نووسینی: محمەد تەها حوسێن، بڵاوکراوەی: دەزگای ڕۆسا_2016 هەولێر.